కులభ్రష్టుడు

శ్రీ కొనకళ్ల వెంకటరత్నం

"అమ్మాయీ జానికమ్మా— గుండెరాయి చేసుకోవాలి మరి—పిల్లలు బెంబేలై పోతారుసీ్మ. ఈ నలుసులు—వీళ్లు—ఆ సోమయ్యకి ప్రతిరూపాలు—వాళ్లకోసం గతాన్ని మరిచిపోవాలి—రెక్కలు కూడదీసుకోవాలి.''

శాస్త్రుల్లుగారి మాటలకి ఊరట కలక్క పోగా, కన్నీళ్లు కట్టలు తెంచుకొన్నాయి జానకమ్మకి.

జానకమ్మకి ముగ్గురాడపిల్లల తరవాత ఒక మగబిడ్డడు.

ఆ తరవాత మళ్లీ ఆడపిలల 'టరన్' వచ్చింది.

ఏటా కానుపే ఆయెను.

కొడుకు 'ఫోర్తుఫారం' చదువుతున్నాడు; వాడి పేరు విశ్వం; ఇద్దరాడపిల్లలు ఈడేరి పెళ్లికున్నారు; చిల్లరకొట్లో కుంచమూ, పోలా, గిద్దా, అరగిద్దా... ఈ మాదిరిగా ఇంటో సైజువారీగా వుంది పిల్లల పటాలం.

ఎదురొమ్మున రెండు కుంపట్లు కణకణ లాడుతో రెడ్డీగా వున్నాయి; మూడోది చిటపట లాడు తోంది.

'ఇంకెక్కడ కూడదీసుకోవడం—చెట్టే కూలి పోయింది—దిక్కులేని పకులమై మిగిలాం;' డగ్గుత్తికతో వాపోయింది జానకమ్మ.

ఆ వేళ బాకీ వసూళ్లకని ఊరూరు తిరిగి ముసముసలాడుతో ఇంటికొచ్చాడు సోమయ్య. వొంటి మీద చెయివేసి—చూచింది జానకమ్మ. ఫెళ్లున జ్వరం కాచిపోస్తోంది.

మంచం వాల్చి, తలగడ సర్ది, దుప్పటి కప్పింది; శైత్యాన్ని వచ్చివుంటుందనుకుని. చందువా పెట్టెలోంచి తీసి కస్తూరిమాత్రవేసి, ఇంత మిరియాల కషాయ మిచ్చి తెలిసీతెలియని కూరగాయ వైద్యమేదో నడిపింది ఆపద్ధర్మంగా.

తెల్లవారినాక ధర్మాసుపత్రికి పంపి ఏదేనా అరఖు తెప్పిద్దామనుకుంది.

తెల్లవారలేదు; హంస ఎగిరి చక్కాబోయింది.

పట్టుమని పదిరోజులు మంచంమీ్మద తీసుకున్నది లేదు; తిరుగుతూ తిరుగుతూ ఉన్నమనిషిని పదపదమని కాటికి నెట్టినట్టయింది.

ఏడుపులూ పెడబొబ్బలతో మూడు రోజులు గడిచినై.

ఇంకా నిత్యకర్మ ప్రారంభించనే లేదు.

విశ్వానికి పట్టుమని పదమూడేళ్లు లేవు.

వాడికి ఉపనయనం కాలేదు.

శాస్త్రుల్లుగారు నెత్తీనోరూ బాదుకొంటూనే వున్నారు—వాడికి మూడు జందెంపోగులూ వేదామంత్రా అని—కాని వింటేనా? 'మా ఇళ్లల్లో పెళ్లిలోనే వడుగు—అదే మా ఆనవాయితీ'—అంటుంది జానికమ్మ—ఇప్పుడేమయింది?' విస్సాయి కర్మకి పనికి రాకండా పాయెనే.

ఈ రజస్వలానంతర వివాహాలొచ్చింతరవాత మరీ తెనుగువిూరిపోయింది దేశం. కలికాలం బిళ్ల పెట్టుగా వచ్చిపడిపోతోంది.

ఉపనయనం—ప్రధానం—పెళ్లి—పునస్సంధానం అన్నీ ఏకదమ్మున—ఒక్కతంతుకింద కుదించి పారేస్తున్నారు—ఏ శుభకార్యానికా శుభకారం—చక్కా—వి

విడిగా—ఇల్లు కలకలలాడుతో-గడపనింత పసుపూ—గుమ్మానికి మామిడాకు తోరణం...ఇంటినిండా బిల బిలలాడుతో బంధుకోటీగట్టా...ఇంటోకి వస్తోపోతో బ్రాహ్మణ్యమూ...ఇంటో పవిత్ర మంత్రోచ్చారణతో ఎన్నిశుభాలు జరిగితే అంతజయకరమఠ్రా అంటే వినిపించుకోదుగదా ఖర్మ!

'అన్నట్టు మరిచిపోయాను—నిన్న తలవని తలంపుగ బెజవాడలో అవుపించాడు సీ్మ...మీా మరిది...' అన్నాడు శాస్తుల్లు. ముక్కుపొడుం కాయ చిటికెనవేలితో తాటించి ఒక్కపట్టుపీల్చి, కండవా మీాద రాలిన దువ్వ దులుపుకున్నాడు.

అంత దుఃఖంలోనూ తేరుకొని, 'ఎవరూ? కిష్టయ్యే'...ఆత్రంగా అడిగింది జానకమ్మ

'అవును కిష్టయ్యే—కాపీహోటలులో ప్లేట్లు కడుగుతున్నాడు—హారి నీ ఖర్మకాలా అనుకున్నంతలో, మన ఇంటో కర్మకి పనికొస్తాడుగదా అని గుర్తుకొచ్చింది—వాడికి ఉపనయనమయిందికదా—ఆ మట్నలయలువేసి లాక్కొచ్చా—వాడికి తెలీదు పాపం సోమయ్య పోయాడని.'

మాట మధ్యలో ఎవరో వస్తున్నట్లు అలికిడయి, పెణకలు లేచిపోయి పెంకు లూడినచోట దూసుకొస్తున్న నీరెండకి అరచెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని,—

'ఎవరు వారూ?' అన్నాడు శాస్తుల్లు మొహం చిట్లించి.

నరసింహంగా ర్చొచ్చారు.

మనిషి ఉట్టిలోపెట్టిన గుమ్మడికాయల్లే కుదిమట్టంగా వున్నాడు. చెవికి ఒంటిరాయి దుద్దులు...మల్లుపంచె....సిల్కు లాల్చీ...సేలమంచు బిళ్లమడత కండవా...మూడువేళ్లకి ఉంగరాలు... అందులో ఒక ఉంగరానికి పుష్యరాగం వేయించాడు... ఉబ్బసానికీ, ఆకస్మికమరణానికీ విరుగుడని చెప్పారెవరో...ఒక ఉంగరంలో మరకతం... 'ఆకుపచ్చగా కాక సముద్రపురంగుది కొని తాపించుకో ఉంగరంలో... ఇక ఎత్తుకుంటుంది చూడు సిరి'...అని చిదంబర శాస్త్రి పూరించా డొకప్పుడు...తరవాత దాఖలా కనిపించింది కూడా...అప్పటినించీ ఆయనకి చిదంబర శాస్త్రి అంటే గురి.

నొసట విభూతిరేకలూ, చెవిలో తులసీ దళమూ...అప్పుడే శివాలయంలో గంటకొట్టి వస్తున్నాడేమో...వస్తూనే...'దణ్ణములండి శాస్తుల్లుగారూ' అని కూచున్నాడు బెంచీమీాద.

నరసింహంగారు సంపన్న గృహస్తు—యాభైయేళ్లు దాటినై.

జానికమ్మని పలకరించాలనికూడా తోచలేదాయనకి.

నేరుగా విషయాని కొచ్చేశాడు.

'దినకార్యంమాట ఆలోచించారా?...

'అదే అన్నాయీా ఆలోచిస్తున్నాము—కిష్టయ్య అవుపించాట్ట' అంది జానకమ్మ తలుపు వారని నిలబడి.

'విన్నా విన్నా-వాడు చెప్పినమాట వింటాడా అని?'. శాస్తుల్లు వంక పరకాయించి చూచారు నరసింహంగారు.

ఈ శాస్తుల్లు అప్పుడే కిష్టయ్య అవుపించిన సంగతి ఊరూవాడా మోగించేసి, నరసింహంగారిని వెనకాతల రమ్మని పురమాయించి ఇక్కడికి చక్కా వచ్చాడన్నమాట, అనుకుంది జానకమ్మ.

*　　　*　　　*

నరసింహంగారు రేఖేసుకుని పుట్టినవాడు. వాడవాడకల్లా పెద్దమనిషి; ఆయన్ని 'అన్నాయీా' అంటుంది జానకమ్మ.

ఆయన భక్తిప్రపత్తులు కలవాడు. మొదట్లో జపాలూ తపాలూ అంత ఆర్భాటంగా పట్టించుకునేవాడు కా దాయన—కాని, దరిమిలా కమిషన్ కొట్టు మీాదా, బట్టలకొట్టుమీాదా, రెండేళ్లు వరాసగా కలిశొచ్చింతరవాత ఆయన పని దివిటీ లేకుండా వెలగడం ప్రారంభించింది. అప్పటినించీ గురుడు ఏకాదశముందన్నారు—గ్రహస్థితి బాగుంటే గంగవచ్చి పంగుమీాద పడుతుందన్నారు.

ఒక్కపెట్టున కిరాణాదుకాణం ఫెద్దపచారీ కొట్టయింది—పెంకుటిల్లు మేడయింది—పిల్లలిద్దరు

చేతికందొచ్చారు—తలావొక వ్యాపారంలోనూ తలదూర్చి రెండు చేతులా డబ్బు నొల్లుతున్నారు.

ఆ దెబ్బతో దైవచింతన ప్రకోపించింది ఆయనలో.

కొందరు దరిద్రంలో భగవంతుణ్ణి తిట్టి, ఐశ్వర్యమెత్తుకోగానే ఆరాధన మొదలెడతారు. తాము తిట్టిన తిట్లకీ, పెట్టిన చివాట్లకీ లొంగి వచ్చి తలబొప్పికట్టి, దారికొచ్చాడు దేవుడు అని పిస్తుందో ఏమో—అమట్నే, అదేపోనిమ్మని, కమీషన్ కింద రెండు టెంకాయలుకొట్టి, ఒక వూదువత్తి వెలిగించి చక్కావస్తారు.

కాని—ఏమాట కామాటే చెప్పుకోవాలి — నరసింహంగారు అట్లాంటి భక్తుడుకాదు. తనకి లేనప్పుడు భగవత్కృప లేదనుకున్నాడు—అప్పుడూ, ఉదయమూ-సాయంత్రమూ గుడికివెళ్లి వచ్చేవాడు.

అదృష్టం కలిశొచ్చింది.

ఆ కలిమి నిలవాలన్నా వాడి దయే కావాలిగదా.

చెరుకుపండేచోటికి చీమలు తామే వస్తవి! ఆయనిల్లు వచ్చేపొయ్యే బంధుకోటితో ఎప్పుడూ కిటకిటలాడుతో వుంటుంది.

ఎప్పుడూ ఏదో ఒక శుభం జరుగుతూ వుంటుందాయింటో.

లక్షవత్తులనోమనీ, నందికేశుడినోమనీ ... ఒకటే సందడి.

ఆయన భార్య సరేసరి కైలాసగిరిదేవినోమనీ, గ్రామకుంభం నోమనీ ఎడతెరిపిలేకుండా మెడనిండా గంపెడు నగలుపెట్టుకొని బొంగరంలా తిరుగుతో వుంటుంది.

ముత్తయిదువుతనాని కే వ్రతమో, ఇంటాయన ఆరోగ్య సౌభాగ్యాని కేనోమో అన్నీ వ్రాసిపెట్టే వున్నాయికదా వావిళ్లవారి 'స్త్రీలవ్రతాల కథల' పుస్తకంలో.

ఆ మధ్య వేరుశనగలో దెబ్బతిన్నాడు.

'అదిగో — ఏటా కార్తికంలో యథావిధిగా చేస్తున్న సత్యన్నారాయణవ్రతం...ఈ యేడు మార్గశిరానికి వాయిదా వేశావు — అదిగో మొన్న చూచా — రథోత్సవంనాడు జనార్దనస్వామి కోవెలలోకి డాగుపడిన అరటిపండు దేవునికి నైవేద్యం పట్టికెళ్లావు — జ్ఞాపకం తెచ్చుకో', అని ఖచ్చితంగా ఎత్తిచూపాడు వెంకటశాస్తుల్లు.

ఉలిక్కిపడ్డాడు నరసింహంగారు.

వ్రతం వాయిదామాట నిజమేకాని అరటి పండుమీద డాగు చూచుకోలేదు మరి తను. ఏమో దిక్కుమాలిన గోల. అసలు గుడికివెళ్లే అలవాటేలేని వ్యక్తి బేఫర్వాగా సంచరించవచ్చును. కాని, గుడికి వెడుతో, దేవుడికిచ్చే నైవేద్యంలో నకిలీ చూచుకోకపోతే చిడిసికొడుతుంది. నరసింహంగారికి తెలుసు.

ఇక పోతే, దానికి పరిహారంగా శనిత్రయోదశినాడు తైలాభిషేకం చేయించాడు వెంకటశాస్తుల్లు. ఆపైన, దేవుడు మేలుచేస్తే, తిలదానం చేయించాడు—అయితే ఆ దానం వెంకటశాస్తుల్లు పట్టాడు. 'అట్లాంటి దానాలు పట్టనుగాక పట్టను...'అంటాడు శాస్తుల్లు. అందుకే ఆయనంటే గురి నరసింహంగారికి-దానికి భైరవశాస్తుల్ని లాక్కొచ్చి అయిదు రూపాయి లిప్పించాడు.

ఆ కార్యక్రమం తరవాత కూడా, దాని సిగదరగా, చింతపండులో చిన్నదెబ్బ తగిలింది.

అయితే, నష్టం మూడువేలు రావాలిసింది వెయ్యితో సరిపోయింది.

'రెండువేలు కలిసిరాలే?' అన్నాడు వెంకటశాస్తుల్లు. 'అద్గదీ' అనుకున్నాడు నరసింహంగారు.

నరసింహంగారి లెఖ్ఖలు తమాషాగానేవుంటై.

ఒక సంవత్సరం,...'పదివేలు నష్టంవచ్చింది—పదిదేలు-పదివేలు' అని ఏకఇదయ్యారు నరసింహంగారు.

మళ్లీ ఎంగిలిచేత్తో కాకిని కొట్టాడు.

ఫెళ్లున వ్యాపారం సాగుతుండేను. ఒక అయిటంలో కాస్త నష్టంవచ్చినా ఇంకొహ దాంటో కలిశిరాకమానదే... ఒక వర్తకమూ, ఒక వ్యాపారమూ

ఈయనగారికి... నష్ట మెట్లావచ్చిందా అని ఆరా లడిగాడు వెంకటశాస్త్రుల్లు.

మోకాట్లో మెడనరం బెణికిం దంటాడాయన.

ఏటా ఎలా లేదన్నా నలభయ్యారువేలు లాభం పలికేదట అన్నివ్యాపారాలవీిదా కలిపి—ఈ యేడు దరహవిమ్మీద ముప్ఫయ్యారే లెక్క తేలిందట—అంచాత నష్టం పదివేలట !

'ఓయి నీ యిల్లు బంగారంగాను...ఇదిటయ్యా నష్టమంటేనూ?' అని పకాలుమన్నాడు వెంకట శాస్త్రుల్లు.

'నీ కట్టాగే ఉంటుందిలే పంతులూ,' ఓరగా చూచి, ఉంగరాలచెయ్యి ఊగించుకుంటూ చక్కా బోయారు నరసింహంగారు.

మాటలు నడుస్తుండగా—

కిష్టయ్య వచ్చాడు.

టెరిలిన్ బుష్‌షర్టూ, ఖాకీ నిక్కరూ వాడూ...రౌడ్రికత్తుగావుంది మొహం.

జానకమ్మ గుడ్లనీరు కుక్కుకున్నది.

కిష్టుడు వదినని పలకరించి పరామర్శించాడు.

ఈ నరసింహంగారు ఇక్కడ వున్నాడేమా అని విమాంస వచ్చింది కిష్టాయికి. ఈయనకి అంగట్లో బెల్లం—ఆత్మలో విషం.

చక్కట్లు దిద్దడానికిమటుకు తయారవుతా డన్నిటికీ. ఎవరిచ్చారయ్యా నీ కీ పెత్తనమంటే, అదిగో ఆ మూలవుంటే బుజాన వేసుకున్నానంటాడు; తేలుకి పెత్తనమిస్తే తెల్లవార్లూ అంటబొడిచిం దట! ఏదో కొంప ముంచుతాడు—అనుకున్నాడు కిష్టుడు.

ఆయనకీ కిష్టాయికీ మధ్య పచ్చగడ్డివేస్తే భగ్గుమంటుంది.

వెనక ఈ నరసింహంగారే కిష్టాయికేవిూ పెళ్లి సమంధాలు ఎక్కిరాకుండా చేశాడు.

ఆయనే తన సర్వనాశనానికి కారణమని కిష్ట య్యకి అక్కస్సు.

ఎవరు పిల్లనిస్తామని వచ్చినా, ఏదో సందర్భం చూచుకొని, కిష్టయ్య మిలిటరీకి వెళ్లివచ్చాడని చల్లగా ఊదేవాడాయన,

దానితో సమంధాలు తిరిగిపొయ్యేవి.

ఈయనగారు పనిగట్టుకొని ఆ సమాచారం భుజానవేసుకుని మోస్తాడేమా అని, అప్పట్లో, సోమయ్యకీ కష్టంగానే వుండేది. కాని, నరసింహం గారు ఆ మాత్రం సమాధానం చెప్పలేడూ?

'ఒరేయి సోమయ్యా' నరసింహంగారు ఎవరి నయినాసరే ఒరేయంటాడు.

'ఏదయినా మనందాస్తే దాగుతుంద్రిటా?—మొదట్లోనే—ఉన్నపరిస్థితి భలానా అని మొహాన కొట్టేసనాడు...ఉత్తరోత్తరా...నిజం పొక్కినా...ఏ నస్మరంతీ మనవిూద నెపం వేశేందుకుండదు చూడూ' అని లవుక్యంగా సర్దిచెప్పేవాడు.

కాబోలనుకునేవాడు సోమయ్యానూ.

అంచాత, కిష్టయ్యకి ఎంతకీ సమంధం కుద రని మాట చాలావరకు నిజమేను.

అయితే, ఏ వయస్సు కాముచ్చట నడపకపోతే, చీమూ నెత్తురూఉన్న మనిషికి వాళ్లు చేదెక్కక మానుతుందా?

అందరూ కలిసి రాజవీధి మూసిపెడితే—పీడా బొయిరి—సందులూ గొందులూ పట్టాడు కిష్టయ్య.

ఆమట్న, అదుగో ఆ అనుప్రతి నర్సు నుంచా డనీ—ఇదిగో ఈ రోడ్డు మొగని ఈలవేశాడనీ పుకార్లు రేగినయ్యి తనవిూద.

నర్సుమాటా ఈలమాటా నిజమే అయినా అలాంటి వార్తల్ని...కాస్తగాలిపోగుచేసి...పత్రికలలో పతాకశీర్షికలల్లే...నాలికవిూద హెచ్చవేసి...నలు మూలలా పంచిపెట్టే అలవాటుంది నరసింహంగారికి.

ఆయనకి నకిలీ అంటే మతరామూ గిట్టదు మరి.

అంచాత నరసింహంగారంటే కిష్టాయికి గుర్రు.

అట్లాంటి నరసింహంగారు—

'ఒరే-కిష్టా-ఇటు చూడు. ఏడవడానిక్రటా వచ్చావూ? అన్నగారి రుణం తీర్చుకో-బోధపడిందా? ఈ కర్మకాండ యావత్తూ అయిందనిపించి...పిల్లా జల్లా...ఈ కామాటమంతా...అదిగో ఆమె నెత్తిన రుద్ది చక్కాబోతావో...నాలుగు రోజులు అదిగో...ఆ విష్ప్రాయి చేతికందివచ్చేదాకా ఇల్లు కాస్త నిలబెడతావో...ఆలోచించుకో.'

కర్మకాండా! కిష్టయికి ధర్మసందేహాలు మొదలయినై.

వాటికి మొగుళ్ళ యక్షప్రశ్నలు!

సరుకుల జాబితా పట్టుకొచ్చాడు వెంకట శాస్త్రుల్లు.

నిత్యకర్మ ఎప్పుడు ప్రారంభించాల్నో, ఏమేమి సరంజాం సమకూర్చుకోవాల్నో మాట్లాడుకొంటున్నారు తబిశీలుగా.

జాబితా చూచి తెల్లబోయాడు కిష్టుడు.

'ఇవన్నీ కావాలిసిందేనా?' అని నాన్చాడు.

ముల్లాలు ముష్టెత్తుకుంటూవుంటే పీర్లకి పంచదారట!

గోదాన ప్రసక్తి వచ్చింది.

'గోదానమే?' నోరు వెళ్ళబెట్టాడు కిష్టుడు.

'ఒరే-కిష్టయ్యా-నోరుముయ్యి - శాస్త్రుల్లుగారూ, చూశారా వీడి ధోరణి?' ముదలకించాడు నరసింహంగారు.

'గుర్రాన్నెక్కి వచ్చావేమిట్రా? నాలుగు చకారపుగుళ్ళు తింటేవేగాని దారికి రావాయేం?'... ఆయనకి కిష్టుడంటే నల్లేరుమీద బండి నడక.

'ఒరే-నాయనా-' శాస్త్రుల్లుగారు ఉపదేశ ముద్రపట్టారు.

'నువ్వుదానమిచ్చే గోమహాలక్ష్మి వుంది చూశావూ-మీ అన్నయ్యకి స్వర్గప్రాప్తి కలగాలె నంటే-వైతరిణీ అని ఒక నది అడ్డువస్తుందిలే-దానిని దాటేస్తుంది-అదీ గోదాన ఫలితం...నీకు తెలియదు గనక చెబుతున్నా.'

కిష్టుడు తొణకలేదు. ఆయనకేం-చెబుతాడు-పుడితే బారసాలకట్నం-ఛస్తే వైతరిణీగోదానం-

'ఇప్పుడు వేసంకాలం కదండీ శాస్త్రుల్లగారూ, వైతరిణీనది ఎండిపోయి వుంటుంది లెండి-అంచాత-'

'హరి నీ కడుపుడకా-వైతరిణి ఎండడమేమిట్రా? వేసంగిలోనే దానికి వరదలు!'

కామవరపు జీడిలా పట్టుకున్నాడు శాస్త్రుల్లు.

'అబ్బ-మా అన్నయ్యకి ఈత బాగా వచ్చును శాస్త్రుర్లూ. పైగా అది వరదలమీద ఉంటుందంటున్నారా-ఆ గోవు కాస్తా బుడుంగుమన్నా, స్వర్గానికి పోతోపోతో గోహత్యాపాతక మొకటి మెడకి తగిలించుకున్నట్టవుతుంది...ఎందుకొచ్చిన గోల?'

వీడు కాలికేస్తే వేలికీ, వేలికేస్తే కాలికీ వేస్తున్నాడు-వీడి నోరు మూయించడమెట్లనా-అని పట్టుకుంది శాస్త్రుల్లుకి.

నరసింహంగారు వత్తాసీ వచ్చారు.

'చూశారా వీడివరస-నేను చెప్పలేదుటండీ? వీడు మిల్ట్రీకి వెళ్ళాడుగా...మనిషి నెత్తురుతాగే మచ్చు...వీడికి దేవుడా దెయ్యమా?'

మిలటరీ సంగతి ఎత్తగానే కిష్టయ్యకి చిర్రెత్తుకొచ్చింది.

'మిల్ట్రీ అట మిల్ట్రీ... అవును - పొట్టగడవక వెళ్ళాను...మా అన్నయ్యకి బరువు తగ్గుతుందని వెళ్ళాను...ఎవడి కొంపా తీదామని పోలేదు.

అక్కడికీ మాటకి మాటతెగులని ఆ ప్రస్తావన తుంచేశాడు కిష్టయ్య.

అయినా ఘర్షణ పెరిగింది.

'చూశావా...జానికమ్మా...జాగర్తగా విను-అని హెచ్చరిస్తో నరసింహంగారు-పెద్దమనిషిగా తను వస్తే వాడి దూకుడు చూడమన్నట్టు మొహం పెట్టాడు.

ఆఖరికి కిష్టయ్య కుండబద్దలుగొట్టాడు.

'శాస్త్రుల్లుగారూ, ఒక్క మనవి... నేను కొట్లో లెఖ్ఖలన్నీ చూచేవచ్చా—మా అన్నయ్య సంసారం చితికి పోయింది. ఇది ... చూశారూ ... ఈ యిల్లు...అద్దె కొంప...అవతలవీధిని ఓ కిరాణాకొట్టూ, స్థలమూ వుంది...అది రెండువేలకి తణఖా...చిత్తగించారా... పరిగెత్తమనేవాళ్లేగాని, పడితే లేవనెత్తేనాథుడు కన బడడు ఆనక.'

వెనువెంటనే నరసింహంగారు అందుకున్నారు,

'అమ్మాయీ జానికమ్మా ... ఒక్కమాట వింటావూ? వీళ్ళంతా చిన్నవాళ్ళు...వీళ్ళకు తెలి యదు ... ఈ వూళ్లో మనయింటి పేరటివాళ్ళు ముప్ఫయ్యిళ్లదాకా వున్నారు...వాళ్లంతా ధర్మోదకాలు వొదిలేందుకు వస్తారు.'

'ఆ ... వీళ్లందర్నీ భోజనాలకి పిలవాలి సిందేనా?' కిష్టాయి ఒక చిన్నఅరుపు అరిచాడు.

'అమ్మాయీ—అంతా సంబాళించుకోవాలి... కర్మ చెయ్యాలి...చేసితీరాలి...లేకపోతే ... పుట్టగతు లుండవుసుమ్మీ...చెయ్యవూ, మాలమాదిగలకింద లెక్క, ఏమనుకున్నావోను—చచ్చి స్వర్గాన వున్నాడు...వాడంటే మాకు ప్రాణం—ఎట్లా చేస్తావో...ఎట్లా చేయి స్తావో...నీ ఇష్టం...ఎవరి ఖర్మ కెవరు కర్తలు? నా దారిన నేను పోతున్నా...నా కెందుకీ రభస?'

గిరుక్కునలేచి, దూర్వాసుడల్లే మొహం పెట్టి, విసవిస నడిచిపోయాడు నరసింహంగారు.

వాన వెలిసినట్టయింది.

కాస్సేపు మవునంగా ఊరుకున్నారందరూ.

జానకమ్మకి బెంగ పట్టుకుంది.

నరసింహంగారి రవుద్రాకారం చూడగానే, పెనిమిటికి పట్టబోయే దుర్గతులు కళ్లకి గట్టి న య్యామెకి. బ్రతికి ఉన్నన్నాళ్లూ, ఆయన సుఖ పడిందిలేదు. కొట్టూ—ఇల్లూ — బాకీలూ — పిల్లా జెల్లా—చూలెంత జబ్బులూ—బాలెంత జబ్బులూ— బాలారిష్టలూ...ఇంటినిండా లుకలుక లాడుతో కుచేల సంతానం...మొలచుట్టూ తాయిత్తులూ... మెడలో కోరింతతాళ్లూ...శ్లేష్మంలో ఈగలా కొట్టు కున్నాడు: పరలోకంలో అయినా...

జానికమ్మకి ఆ లోకం ఎట్లా వుంటుందో వర్ణించి చెప్పారంతా...అక్కడికి వెళ్లి, అదంతా స్వయంగా చూచి వచ్చినంత స్పష్టంగా...పూస గుచ్చి నట్టు మళ్లీ...

ఆమె వొణికిపోయింది.

శాస్త్రుల్లు రాజీ ధోరణిలో పడ్డాడు.

'అయితే, కిష్టయ్యా, ఏమంటావురా మరీ?' ఆయన చెవుల కుండలాలు అల్లల్లాడాయి.

'నేనంటాను శాస్త్రుల్లుగారు ... నామాట కొట్టెయ్యకండి...రెండుశేర్ల బియ్యం తెస్తాను... కాస్త పసుపుగుండ కలిపి అక్షింతలుచేసి తంతు జరి పెయ్యండి...ఆఖర్న ఓ అర్థరూపాయి డబ్బులు ముట్ట జెబుతాను తమకి...మా అన్నయ్యని తలుచుకుని, కళ్ళుమూసుకుని, ఆయన జ్ఞాపకార్థం ఒక దణ్ణం పెడతాము. ఆ తరవాత మా ఏడుపు మేమేడుస్తాము. మా మానాన మమ్మల్ని వొదిలెయ్యండి...

'ఏమి టేమిటీ?'— శాస్త్రుల్లు కొయ్యబారి పోయాడు.

'కాదంటారూ...నా దారిన నేను పోతా... చేతులారా ఈ పిల్లలందరి నోట్లోనూ మట్టిగొట్ట లేను నేను' చివాల్నలేచి తుండుగుడ్డ సవరించు కున్నాడు, కిష్టడు.

జానికమ్మ బ్రతిమలాడింది. బామాలింది... కాళ్లావేళ్లా పడినంత దీనంగా వేడుకొంది—

'కిష్టయ్యా...ఏదో ఒహలా గట్టెక్కించు నాయనా...మమ్మల్ని ఈ నట్టేట్లో ముంచి పోతావా? ఆ కర్మకాస్తా అయిందనిపించి...మీ అన్నయ్యకి గతులు కలిపించు నాయన్నాయన...

'అబ్బ...అదికాదు వదినా...కర్మ చెయ్యననటం లేదు నేను...చేస్తా...ఇంట్లో చిల్లిగవ్వలేదు...ఎట్లా చేయిస్తారో చేయించండి శాస్త్రుల్లుగారూ...ఇంట్లో మంచి నీళ్ళు మినహా మరి సామగ్రి లేదు.'

ముక్కాలిపీటమీద 'గొంతుకూర్చుని, ముదు

కులమధ్య తలకాయివుంచి, మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు కిష్టాయి.

కిష్టుడికి అన్నయ్యంటే భయముండేది. కాని వదినంటే భక్తి.

ఈ సంసార మొక మహాసాగరమైతే అందులో నిలువీత ఈదుతున్న ఇల్లాలామె.

'కొట్లో సరుకులున్నాయిగదరా...నీది మరీ అడివిగోలరా కిష్టాయి,'అని అందించాడు శాస్త్రుల్లు–అటునించీ సరుక్కొద్దామని.

'ఆ తరవాత కొట్టు తెరవనక్కర్లేదూ? అలా వుండనీండి...మరి దానాలు, దక్షిణలు, సంభావనలు...పొత్తర్లు...ఎంత భారీతతంగమూ?'

'నువ్వు అట్లా అంటున్నావు గాబట్టే–వారే–నేను వెళ్లి మాట్లాడివస్తానుండు 'నరసింహం గారితో...ఆయన తలుచుకుంటే...' అని అందించాడు శాస్త్రుల్లు.

కిష్టాయి దానితో కాస్త పుంజుకున్నాడు.

'హాః – దివ్యంగా...నరసింహంగారు తలుచుకున్నట్టయినా...ఇదెంత ఘనకార్యమండీ...మా వాళ్ల యిళ్లు ఓ ముప్ఫయిదాకా వున్నాయండి ఈ వాడకట్టులో–ఓ నాలుగు వందలు అందర్నీ కూడగట్టి అడ్డం వెయ్యమనండి...నరసింహంగారు వొక్కరూ, చచ్చుసంభావన, వో నాలుగు వందలు గిరాటెయ్యగల మోతుబరి.'

'దాని సిగదరగ, ఒక ఎనిమిది వందలు పుట్టించలేమ్మ్రటా' ఎకాౖరీగా వల్లెవాటు సవిరించుకున్నాడు శాస్త్రుల్లు.

దగ్గిరికి జరిగి –

'మీారు చెప్పడంలో వుంది శాస్త్రుల్లుగారూ,' అని ఎగసనదోశాడు కిష్టుడు.

'అదే–వోటు ఎవరిపేర వ్రాయించనా అని?' వాసాలవంక చూచి మీానమేషాలు లెక్కపెట్టాడు శాస్త్రుల్లు.

'సరిపోయింది–నోటేమిటి?' తెల్లబోయాడు కిష్టుడు.

'నోటు లేకండా ఎవడిస్తాడురా బదులూ?. మొదటికొచ్చింది వ్యవహారం.

'అదేమిటి? బదులా మీా రంటూంటా?'

'ఏడిశినట్టేవుంది...చందాలు వేసుకుని సప్లయి చేస్తారనుకుంటున్నావేమ్మ్రటా మరి? ఒరేయి–ఎంతెంతాలోచన లున్నాయిరా నీ కడుపులో? అందులోనూ నరసింహంగారా చేతిచమురు భాగోతాలకి దిగేదీ?...సరిసరి' నీళ్లు గార్చాడు శాస్త్రుల్లు.

ఆ సందు చూచుకొని, జానకమ్మ శాస్త్రుల్లు గారిని తరిమింది.

'అతనితో ఏమిటిగాని, మీారు వెళ్లి నరసింహంగారితో మాట్లాడి నోటు వ్రాయించి పట్టుకురండి శాస్త్రుల్లుగారూ–నేను సంతకం చేస్తా'అంది.

ఈ కిష్టుడు వ్యవహారం మళ్లీ తిరగదోడివాతోడవచ్చని ఆమట్నే గభీమని అటుకేసి ఉడాయించాడు శాస్త్రుల్లు.

కిష్టాయి కిదంతా అయోమయంగా వుంది.

'నాయన్నాయన — ముందీ గట్టెక్కించు' అంటుంది జానకమ్మ.

గట్టెక్కించమంటుం దేమిటి? గోతిలోకి నెట్టడమిది. ఆమెకి తెలీకండా వచ్చింది ఖర్మ.

'నాకు నిజంగా భయంగా వుంది వదినా...ఈ అప్పులూ...ఈ ఖర్చులూ...'

'నాయనా–కాస్సేపు చెప్పినట్టు విను–రేపు అమ్మాయి పెళ్లికున్నదా...ఇప్పుడు సలక్షణంగా ఈ కర్మకాండ చెయ్యకపోతిమా, వెలివేసినంతపని జరుగుతుంది. పాషండులమని యాగీ చేస్తారంతా.. ఒక్క నరసింహంగారే కాదు...నువ్వెరగవూ? ... నీ పెళ్లి ఓ పట్టాన కుదరనిచ్చారా? మిలటరీకి వెళ్లావనీ...అడ్డమైన తిళ్లూ తిన్నావనీ...చేశావనీ...ఒకటేమిటి?'

కిష్టాయి అస్తిమితంగా కాస్సేపు అటూ యిటూ పచారు చేశాడు. వొంటెని తేళ్లూ, జెర్రులూ పాకుతున్నట్టుంది అతగాడికి.

'అయితే ఇక తప్పేదేముంది? నేనే నరసింహం

గారి దగ్గరకి వెళ్లి నోటు వ్రాసి పెట్టుకొస్తే నాక ఎనిమిది వందలు...మళ్లీ నీ సంతక మెందుకూ?'

చిడీలు దిగాడు కిష్టడు.

జానకమ్మ మనస్సు కుదటబడింది.

* * *

కర్మ యధావిధిగా పెట్టాడు కిష్టడు కిమ్మనకుండా.

తిలదానం, హిరణ్యదానం, ఆజ్యదానం...ధాన్య దానం, గుడదానం, ఉదకుంభదానం, లవణదానం... దశదానాలూ ఇప్పించారు. నరసింహంగారు దగ్గరుండి కంజాయింపుగా అన్నీ యధావిధిగా చేయింపించారు.

భూదానానికిమటుకు నేలగిల్లి ఊరుకున్నాడు కిష్టయ్య. సోమయ్యకున్నవి రుద్రభూములే ఆయెను.

అగ్గపొత్తల్లిప్పించారు ఘనంగా.

చుట్టాలుపక్కాలు వచ్చిపడ్డారు.

రాకపోతే రాలేదని నిష్ఠూర మొకటాయెను.

భోజనాలు నడుస్తున్నాయి—పదోరోజు.

శనగపప్పు 'బ్లాక్'లో కొనాలిసివచ్చినా బూరెలు చెయ్యడం తప్పలేదు. గారెలు సరేసరి— పితృదేవతలికి ఇష్టంట.

మజ్జిగ ఉషోధారపునీళ్లనీ, నెయ్యికాదు వడ్డిస్తే, కేవలం డాల్డాఅనీ భోక్తలు పెదవి విరిచారు.

కాని పొదుగుదగ్గర పితికిన పాలకీ, పచ్చ కర్పూరంలాంటి నిఖార్సయిన వేచ్చుక్కకీ చెల్లిం చాలిసిన రేటునే చేతిచమురు వదిలింది. అది అగ్గసరి కూడాను—వంటమనుషులు రోజుకి ఎనిమిది రూపా యల చొప్పునగాని పలకలేదు.

మారువడ్డనకిరాని అయిటము లేవో గుర్తు పెట్టుకుని, గుచ్చిగుచ్చి మరీ జ్ఞాపకం చేస్తున్నారు కొందరు పెద్దలు.

డాల్డా అని అనుమానం ముమ్మరంగావున్నా, నేతిఝూరీ వచ్చినప్పుడుమాత్రం, బూరెలకి, చూపుడు వేలు మరీ సన్నమనిపించి బొటనవేలితో భొత్తలు పొడిచి రెక్షిగా ఉండటంలో భోక్తలు ఏమరుపాటు లేకుండా చురుగ్గా వ్యవహరించారు.

'ఏమోయ్ బావా – ఇంకో నాలుగు గారెలు వేయించుకోరాదూ – అట్లా వెయ్యండి సార్...ఇట్టే అరిగించుకోగలదులెండి...ఎవరో తెలుసాండి? పేరే గణపతి !'—ఒక పోతరాజు 'రికమండేషన్.'

అవతల పంక్తిలో కూచున్న ఆ పోతరాజుకి, తనమీద, అధార్తగా, అవ్యాజంగా, అంతచేటు మమత్వం ఎందుకు పుట్టుకొచ్చిందో చటుక్కున స్ఫురించక...పళ్లికిలించి చక్కా ఊరుకున్నాడు...ఇవతల పంక్తిని విస్తట్లో కుస్తీ పడుతున్న గణపతి.

ఎందునా కాకపోయినా...ముఖ్యంగా పంక్తి భోజనాలలో...సిఫార్సు లెందుకుచేస్తారూ? సిఫార్సులు తిరిగి చేయించుకుందుకు...అన్న ప్రాథమిక సూత్ర మైనా అర్థంకాని గణపతిమీద ఆశ వొదులుకుని, ఆ పోతరాజు...మరో యంబ్రహ్మని పట్టుకున్నాడు తన ప్రయోగానికి.

'అమ్మాయ్...ఆ చక్రపొంగలి చప్పన తినవే నీ దుంపతెగా...మళ్లీ మాలొస్తుంది...ఏడుపు... పులుసన్నం వొదిలేస్తువుగానిలే...చక్రపొంగలి తిను ముందు...చెవలనాగమ్మ! అన్నీ చెప్పాలి'—

ఒకామె, కక్కుర్తి అలవాట్లింకా వొంట బట్టించుకోని ఎనిమిదేళ్ల కొమార్తెని, ఏక మోచేత్తో పొడిచేస్తోంది.

అటూ యిటూ చూచి, 'మరీ వెనకపడిపో తున్నాను గావును,' అనుకొని ఆబగా నోట్లో కుక్కు కుంటున్నదాపిల్ల.

మధ్యమధ్య, 'గోవిందా' అనీ, 'అక్రూరవరద గోవిందా, ఆంజనేయవరదగోవిందా' అనీ జైకొడుతో కొందరు పెద్దరికం వహించి ఆ మిషమీద పొట్టలో ఆత్మారాముణ్ణి కాస్త సందిమ్మని హడలగొడు తున్నారు.

భోజనాలు కొందరివయినై—కొందరివి కాలేదు.

పంక్తి పంక్తీ...ఏకంగా...ఒక్కసారే లేవాలి గనకనూ...ఖాళీగా కూచోవలసి రావడంలో...లోపల

కాస్త ఖాళీ మిగిలివున్నట్టు అనుమానం సోకిస్నీ... భోజనాలు ముగిసిన కొందరు పెద్దలు గ్లాసుల్లో పెరుగుపోయించుకునీ, గారెలు మారుపట్టమ్మనీ, వొదిలేసిన వడియాలు కరకర నములుతోనూ, పాపం ఇబ్బందిగా కాలక్షేపం చేస్తున్నారు.

విస్తళ్లలో తిన్నంత మిగిలిపోయింది.

భోక్తలు తృప్తిగా భోంచేసి త్రేవుమని త్రేను స్తుంటే జానకమ్మకి అనిర్వచనీయమైన ఆనందం కలిగింది.

సోమయ్యకి విస్తరివేసి, పులుసు మరిగిందా, కూరలో కారం సరిపోయిందా అని అయిటంవారీగా ఆరాలడుగుతో కొసరికొసరి వడ్డనచేస్తున్న వయసం గుర్తొచ్చిందామెకి.

కిష్టాయి వడ్డనలో మునిగిపోయినా, అటూ ఇటూ పారజూచుకుంటూనేవున్నాడు. అతగాడికి ఒకటే దేవుతున్నది లోపల; ఎన్నివిస్తళ్లు పడుతున్నదీ, ఎన్ని బంతులు లేస్తున్నదీ ఒకటే లెక్క. వేతిఘూరీ తొండమెంత లావుగా వున్నదీ, గాడిపొయ్యిమీద గారె లెన్నివాయిలు తీస్తున్నదీ, ఎంత పదార్థం వేస్తయిపోతున్నదీ ఒకటే మధన. సరిఘ్ఘా తూచి నట్టు ఎంత భోంచెయ్యగలరో బొటాబొటిగా అంతే వడ్డన చెయ్యగలవాడెవడు?

అక్కడికీ లోపాయకారీగా, వంటమనుషుల్తో కాస్త చూచి వడ్డించమనీ, పెద్దలకీ, పిన్నలకీ ఒకే మోతాదుతో వడ్డన చెయ్యవద్దనీ, వద్దంటుంటే మొండిగా, పట్టుబలవంతాన, పిండివంటలు వడ్డించ వద్దనీ ముందుగా హెచ్చరిక లివ్వనే ఇచ్చాడు.

అయితే, పురమాయించిన నగకి పట్టే బంగారం విషయంలో కమసాలికీ—భోజనాలలో వండి వడ్డించే—వంటమనుషులకీ — అలాంటి కాపీనాలు సుతరామూ గిట్టవు...సరికదా...ఆ సందర్భాలలో వాళ్ల చేతులు మంచిభారీగా వుంటాయి.

పదార్థం తమది కానప్పుడయినా దృక్పథం విశాలం కాకపోతే ఎట్లా?

గోదాన మిచ్చారు.

జానకమ్మా, కిష్టయ్యా, పిల్లలూ... చుట్టూ ముమ్మారు దణ్ణంపెడుతో ప్రదక్షిణ చేశారు. తోక ఎత్తి పట్టుకొని ... బ్రాహ్మణ్యం మంత్రాలు చదువుతో నీళ్లు ధారపోశారు—యధా విధిగా గోదానం జరిగింది.

ఆవు కాస్త కుంటిది.

నరసింహంగారు కిష్టయ్యని పిలిచి చివాట్లు వేశారు.

'అక్కడికీ నూటపది చెల్లించాము బాబాయ్... ఆ కుంటిగాని లేకపోతే రెండువందల పైచిలుకు మాట.'

కిష్టయ్య మాటిమాటికీ ధనాభావం వెళ్ల బొయ్యడం మహచికాగ్గావుంది నరసింహంగారికి.

'కాని డబ్బేదీ?'—ఒకటే పాట కిష్టుడు.

'నోరుముయ్యరా!' గదమాయించారు నరసింహం గారు.

వాడి కర్మంకాదు. అదీ వచ్చిన అసిఘాత.

మెల్లిగా పక్కకి తీసికెళ్లి బోధపరిచారు నరసింహంగారు.

'దీనితో మూడో గోదానంసీ్మ ఈ శాస్త్రుల్లు పడతా తెలుసా కిష్టిగా?'

'కావచ్చు.'

'నీ శ్రాద్ధం. అని గోవుల్నేమి చేసుకుంటా డురా ఈయన?'

'కొన్ని అమ్ముకోనీ.'

'ఈ కుంటిదాన్నెవడు కొంటాడు?'

'కొనకపోతే మానె—ఆయన దగ్గర్నే కుంటనీ.,

'ఎవడూ కొనకపోతే...గబేళాకి తోలతాడురా వాజా'—

చెవి మెలేశాడు నరసింహంగారు.

కిష్టాయి కిదంతా గాడిదగత్తరగా వుంది.

'గోవుని దానమిచ్చినతరవాత ఆ బ్రాహ్మడు వేమిచేసుకుంటే మన కెందుకూ?' అంటాడు ౘగా.

'పోరా పోకిరీ.' మొహం చెండుకుని పెద్ద పెద్ద అంగలు వేసుకొంటో వెళ్ళిపోయారు నరసింహంగారు. దెందులోవున్న తిరకాసు వాడి బుర్రకి పట్టించే అట్లాగో ఆయన కెంతకీ తెమలలేదు.

కాని నరసింహంగారిచ్చిన హెచ్చరికలు ఖాతరు చెయ్యనందుకు కిష్టయ్య త్వరలోనే గుణపాఠం నేర్చు కున్నాడు.

తరవాత కొన్నాళ్లదాకా ఆ గోమాత సంత పాటిమీద పుచ్చువంకాయిలు తింటోనో, రాత్రిళ్ల పెంటకుప్పలమీద పుల్లిస్తరాకులు నెమ్మగించి కర కర నములోతూనో అగుపించడం జరిగింది కొందరికి. దానితో, అది అక్కడక్కడే కాలక్షేపం చేస్తున్నదనీ, దానికి కడుపే కైలాసమనీ, అది అన్నాయిని వైతరణీ నది దాటించాలిసిన పనిమీద ఆటుకేసి వెళ్ళిన పాపాన పోలేదనీ, దాన్ని అటు పంపాలిసిన బాధ్యత దానం పట్టిన బ్రాహ్మణోత్తముడికి ఏ కోశానా లేదనీ, కిష్టాయి గ్రహించాడు. అసలు దాని పోషణ తన కర్తవ్యం కానట్టు దాన్ని రికామీగా వదలి ఊరు కోవడంలో ఆ పెద్దమనిషి ఉద్దేశ్యం ఏమిటీ అన్నీ మీమాంసకూడా వచ్చింది.

తరవాత దశ దాన్ని గబేళాకి పట్టించడంకాదు గదా !

చుట్టుపక్కల అంతా ఖంగారు పడిపోయారు.

'గోదానం చెయ్యకుండానే ఉండాలిగాని, తీరా మోసి గోదానంచేసి, దాన్ని గబేళాకి తోలే పరిస్థితుల్ని చూస్తూచూస్తూ ఉపేక్షించి ఊరుకున్నట్టయినా, పుట్టగతులుండవురా నాయనా' అని చెవినిల్లు గట్టు కుని పోరి, కడాపటికి కిష్టాయి చెవులు మెలేసి, దానం చేసిన ఆవుకని ఆరునెలల గ్రాస మిప్పించేదాకా నిద్ర పోలే దెవరూ.

చిత్ర మేమిటంటే ఆవుని దానంచేశాంగదా చేని దాన్ని గాలిలో వొదిలి ఊరుకున్నట్టయినా, దాన పరిగ్రహీత దివ్యచకోరంగానే వుంటాడు; ఎటొచ్చీ దానమిచ్చిన గృహస్తుమాత్రం అగ్గగ్గలాడవలసిందే; చేతులు ముడుచుకుని కూచుందు కులేదు—పీతాంబరం ఎరువిచ్చినమ్మ పీట వెంటబట్టుకుని తిరిగినట్టు గోదానమిచ్చిన గోదాతకీ తప్పవీఆరళ్లు.

వీళ్లందరికీ గోరక్షణంటే ఎంత ప్రీతో తెలి సొచ్చింది కిష్టాయికి.

అప్పనంగావస్తే దాని పాలు పిండుకుని త్రాగి త్రేన్చేదీ, పేడకళ్లు తీసి పిడకలకింద చరుచుకొని పొయిలో పెట్టుకునేదీ, దాని మొహాన ఇంత పసుపూ కుంకుమా పులిమి—గడ్డి తవుడూ కాదు—'ఆవు పవిత్రమయింది' అని లెక్చర్లు దంచేదీ !

'మెడ్రాసులో ఆవులు మరీ పవిత్రమయినవి— పుల్లిస్తరాకులు తిని పూటకి రెండు శేర్లు పాలి స్తాయి !' వేళ్లసందున సిజర్ సిగరెట్టుంచుకుని, నాలుగు రోడ్ల మొగని, నలుగురు స్నేహితులమధ్యా కిష్టుడిచ్చిన చిన్న ఉపన్యాసం చెవినపడి, నరసింహం గారు అగ్గిమీద గుగ్గిల మయిపోయారు.

*　　　*　　　*

పంచయనం —

అనంతరం పిండప్రదానం జరిగింది.

కాకులు మెతుకులు ముట్టలేదు.

మదురుగోడమీద కొన్నీ, జామిచెట్టు వంగల కొమ్మలో కొన్నీ, బిక్కుబిక్కుమంటో కూచుని, నిక్కినిక్కి చూస్తున్నాయి; కాని ఒక్కటీ వాలదు.

జానకమ్మ చేతులు కట్టుకొని — కన్నీళ్లు పెట్టుకొని—పెరట్లో వసారావార నిలబడి—'దేవుడా— నా లోప మేమున్నది? పిల్లల్ని జాగర్తగానే చూస్తా— తీరని కోరికలుంటే చెప్పు' అని దీనంగా వేడుకున్నది— తీరిన కోరికలంటూ కొన్ని వున్నట్టు !

పిల్లల్ని వచ్చి దణ్ణం పెట్టుకోమంది.

కిష్టాయి కిదంతా నాటకఫక్కీగా వుంది.

వీళ్లందరికీ—అన్నాయి తాలూకు ఆత్మ ఈ కాకుల్లో దూరి అక్కడ పెట్టిన పిండాకూటికి అంగలారుస్తున్నదనే నమ్మకం గావును.

కిష్టాయినీ వచ్చి దణ్ణం పెట్టుకోమంది జానకమ్మ.

కాని, 'పిల్లలకేవిూ అన్యాయం జరగదు' అని అన్నాయి ముందు అబద్ధం పలకబుద్ధికాలేదతగాడికి—జరుగుతున్నదే అది.

'రోజా కంచాలు కడిగేముందు, ఏవో నాలుగు మెతుకులు విదపడం గగనమయ్యేది—ఇవాళ, ఓ చిన్న కుంభంకింద—ఇంత వొబ్బిడిగా విస్తట్లోవుంచి—హుష్‌మనకుండా, హూత్‌మనకుండా, ఇంత ఉదారంగా—హటాత్తుగా ఎలా మారిందా ఈ యింటో జనాభా—పక్కపక్కల్ని ఏ నరాధముడైనా పొంచివున్నాడేమో దెబ్బతీసేందుకు—'అని ఆ కాకిమూకకి సంకోచంగా వున్నదేమో గోల—మనిషిలో జీర్ణించిపోయిన టక్కుటమారీ విద్యలన్నీ మనుషులమధ్య మసిలే కాకిమూకకి మాత్రం గ్రాహ్యంకాకుండా వున్నయ్యా?

'కాస్త అంతా లోపలికి పదండి—కిటికీల వెనకాలా, గుమ్మం పంచనా అలికిడి చెయ్యకండి' అని గద్దించాడు కిష్టయ్య.

'సోమయ్యకి తీరని మొక్కు లేమైనా వున్నయ్యేమో.' అందించిం దొక ముసలామె.

ఏమో—ఎన్ని కష్టాలకి తలవొగ్గాడు; ఎన్ని ఆపదలు విరుచుకుపడలేదు!

కంపనబడ్డ కాకిలా ఎంత విలవిల్లాడాడు సంసార మీడుస్తూ.

'ఏ మొక్కయినా—కనీసం తిరపతి మొక్కయినా మొక్కకుండా వున్నాడో?' అని జానకమ్మకి అనుమానం సోకవే సోకింది.

కిష్టయ్యకి గుండె వేగంగా కొట్టుకుంది.

'అన్నాయి మొక్కని మొక్కులూ,—మొక్కకండా వున్నాశా' అని లీలగా సంశయాస్పదంగా మొదలై—చల్లగా రూఢికాబోతున్న మొక్కుబళ్ళూ—ఇలాటి రుణాలూ, దస్తావేజులూ ఏమయినా 'పెండింగు'లో వున్నా—రద్దుచెయ్యి మహాప్రభో' అని అన్నవరం సత్యనారాయణకో, సింహాచలం అప్పన్నకో, తిరపతి వెంకన్నకో, యాదగిరి లక్ష్మీనృసింహస్వామికో—ఎందుకేనా మంచిదని నవగ్రహాలకీ, మందపల్లి శనైశ్చరుడికీ—స్వగతంగా విన్నవించుకున్నాడు కాస్సేపు.

మొక్కితే దేవుడు కాస్తాడన్న నమ్మకంలేని కిష్టయ్యకి—మొక్కుబళ్ళ వొత్తిడినుంచి తప్పించమని వేడుకుంటే మొర వింటాడన్న నమ్మకం చిత్రంగా అంకురించింది.

యుద్ధంలో 'గ్రెనేడ్లు' విసిరినప్పుడూ, బ్రెన్‌గన్ ప్రేల్చినప్పుడూ, టపటపమని చెట్టుమీద నుంచీ ఆకులు రాలినట్టూ, 'ఫౌన్‌టెన్‌లో' తుంపు లెగిరి పడినట్టూ, తాటాయిలు విచ్చి రాలినసిపాయిలని వేనకివేలు చూచాడు కిష్టయ్య—వాళ్ళల్లో ముప్పాతిక మువ్వీసం—అది దేశసేవకింద లెఖ అని రేడియో ఎంత గొంతు చించుకొన్నా—ఏదో దేశాన్ని ఉద్ధరించడంతో పాటు—వొంటినిండా ఖాకీ గుడ్డలేసుకుని, కడుపునిండా పలావులు తిని, రాత్రిళ్ళు మజాచేస్తూ, చచ్చినా మాబాగే అని పొట్టచేత్తో బట్టుకుని రిక్రూటింగు ఆఫీసరు ముందు హాజరయిన బాపతే కాని, చచ్చింతరవాతగూడా ఈ పిండాకూటికని దేవిరింపు మిగిలే వుంటుందని తెలిస్తే—ఓ పట్టాన—ఆ ఛాయలకే రారేమో. దరిద్రానికి ఝడిసి, చావుకి తెగించినా తిండిరంధి తప్పకనే పోతే, ఇహవేందారి!

* * *

నాలుగు రోజులు గడిచినై.

కిష్టయ్య కొట్టుదగ్గరికివెళ్ళి చెక్క తలుపులు తెరిచాడు.

కొట్టు కాస్త ఊరిబయటే అయినా, చుట్టుపక్కల గ్రామాదులకి సెంటరు లాంటిది. ఆ చిల్లర కొట్టుమీదనే సంసారమన్నాళ్ళూ ఈదుకొచ్చాడు సోమయ్య.

చుట్టూతా ఖాళీస్థలం—ఓ వెయ్యి గజాల మేరకి—నలుచదరంగా వుంది.

దుకాణంలో దినుసులు పలచబడినై; ఉప్పుంటె పప్పులేదు; పప్పుంటే చింతపండు లేదు; చిల్లర సరుకులు ఒకటి దొరికి ఒకటి దొరక్కపోతే, అన్నీ దొరికే చోటికే పోతారు నలుగురూను.

అంతే జరిగింది.

పోపుల డబ్బాలో అట్టడుగున మిగిలిన మిరపకాయ తుంపులకోసం దేవులాడుతూ—

'నాయనా—కిష్టయ్యా — అమ్మకాలు సాగుతున్నయ్యా?' అని అడిగింది జానకమ్మ.

'అమ్మకాలేమిటీ? అసలు కొట్టు తెరుస్తుంటేనా? సరుకులేవీ?' అన్నాడు కిష్టయ్య హాలులో పచారుచేస్తూ.

'అన్నట్టు మొన్న దినకార్యానికని వెచ్చాల కింద వాడుకొన్నాంకదూ' అని జ్ఞాపకం వచ్చింది జానకమ్మకి.

'పోనీ కొత్తసరుకులు కొనలేకపోయినావా?'

ఇల్లు అయ్యావారి నట్టిల్లు అయిందన్న వయనమింకా ఆమెకి తెలిసిరాలేదు.

కొత్తసరుకులు కొనాల్నంటే డబ్బుకావాలనీ, డబ్బు ఖర్చయిపోయిందనీ, కానీ అప్పు పుట్టడంలేదనీ ఆమెకి తెలిసొచ్చేవరకు కొంత టయిముపట్టింది.

విడమర్చి చెప్పాడు కిష్టయ్య.

తీర్చే స్తోమతు సన్నగిల్లిన తరవాత, చేబదుళ్లయినా పుట్టవు.

సోమయ్య బ్రతికినన్నాళ్లూ గుంభనగా నడిచిన రథం, అతగాడు కన్నుమయ్యగానే, చక్రాలు విరిగినట్టయి, కిరకిరలాడుతున్న దప్పుడే.

ఇక పోతే, అంతవరకూ ఎవరికీ తెలీకుండా దాగివున్న రహస్యం—ఏదీ—ఆ కొట్టుమీద యింత రుణమున్నదీ అంత రుణమున్నదీ అన్న వయనం — ఆగుబ్బుగా చెప్పుకుంటున్నారు నలుగురూ.

బ్రె ఛస్తే, అది ప్రొద్దుటేళ ఇన్ని పాలిచ్చేది, పయుటేళ ఇన్ని పాలిచ్చేదీ అని ఇంటి యజమాని బావురుమనటంలో పైకి పొక్కుతుంది; కాని మనిషి ఛస్తే, ఆ శవంమీద దుర్వాసనకిముందే అతగాడు చేసిన రుణాలు బైటికొస్తాయి.

జానకమ్మ పెద్దమ్మాయి నరుసుని పొరిగింటికి బియ్యం బదులుకని పంపింది. ఆమె ఇంకా గడపదాటి బైట అడుగు పెట్టటంలేదు. పెనిమిటి గతించి ఇంకా నెల తిరగలేదు. తెగించి వీధిలోకి తొంగిచూచిందా, కొంప లంటుకుంటాయి. కొత్తగా ముండామోసిన ఆడకూతుర్ని కుమ్మరోగికి మళ్లే చూచి అసింటా తొలిగిపోతారాయెను అమ్మలక్కలు.

అంచాత పెద్దమ్మాయి నరుసుని పంపింది.

'ఏదీ—బియ్యమింకా తీసుకురాలేదుగా — మా చిన్నాడేమో ఇదిగో అదిగో అని జాప్యం చేస్తున్నాడు'—అని సాగదీసింది పొరుగింటి కామాక్షమ్మ. పక్క గదిలో...తలుపువారని...బియ్యంమూట ఆ పిల్ల కంట బడుతుందేమో కొంపతీసి అని...తురతుర...బైట గుమ్మందాకా వొచ్చి మరీ తొంటచెయ్యి చూపిందామె. అసలు నరుసుని లోపలికి రానిస్తేనా?

జానకమ్మ వింటోనే వుంది.

ఇక ఆ చుట్టుపక్కల తనకి బదులు పుట్టదు గామాలు.

కిష్టయ్య సైతం చేబదుళ్లకని తడిమన్ను పొడిమన్నయ్యేలా తిరుగుతోనే వున్నాడు. ఒకచోట దొరక్కపోగానే ఇంకొకచోటకి వెళ్లాలిసివచ్చి, ఎక్కడా అప్పు పుట్టకపోగా, అప్పులకోసం కాళ్లు అరిగేలా తెగతిరుగుతున్నాడని చుట్టుపక్కల టాంటామయిపోయి, ఎవడికివాడు జాగర్తపడుతున్నాడు.

'అరె—నిన్న అడిగితే—పదేమిటి ఖర్మ — పదిహేనిచ్చేవాణే '—అని నాలిక కొరుక్కున్నాడు నారయ్య.

'అరె—క్షణంకింద శంకరాన్ని అడిగి ఇరవై తెచ్చాను అవసరమై—శంకరాన్ని కదిపి చూడు—నేను చెప్పానని నాలిక జారేవుస్మీ'—అని ఉపాయాంతరం సూచించాడు ఉమాకాంతం.

'సరే—నన్నే అడిగావూ? అసలేమిట్రా పరిస్థితి...తణఖామీద ఏమాత్రం రుణం తెచ్చాడురా సోమయ్య? ఎక్కణ్నించి అంటూ?'—పైసా రాల్చకపోగా, కూపీలు తియ్యబోయాడు ఒకానొక లక్ష్మయ్య.

అసలు కిష్టయ్య అడిగే ధోరణిలోనే కొంత మిలిటరీ పద్ధతి అవుపించి, 'బదులివ్వకపోతేనే తన్నేలా ధిమాకీ చేస్తున్నాడు—తీరా ఇస్తే—అది వసూలయ్యేవరదాకా నమ్మక మేమిటి' అని తప్పుకున్నారు కొందరు.

ఇలా కాదని కొట్టుమీద రావాలిసిన బాకీలేమున్నాయా అని ఆవర్జా తిరగేశాడు కిష్టుడు.

నరసింహంగారు వాడుకున్న బాపతు మూడు వందల చిల్లర వుంది. అది చేతికొచ్చినట్టయినా కొట్టు తెరవవచ్చును—అవసరానికి ఆ మాత్రం సర్దలేక పోతాడా—అనుకున్నాడు కిష్టయ్య.

మర్నాడు పైన తువ్వాలు వేసుకొని నరసింహం గారి బట్టలకొట్టు దగ్గరికి వెళ్ళాడు కిష్టయ్య.

నరసింహంగారు విభూతి పెండెకట్లు సుదీర్ఘంగా పెట్టేసి పద్దుల పుస్తకంలో మునిగిపోయి వున్నారు కవుంటరు దగ్గర. చెవిలో యథాప్రకారం తులిశాకు పచ్చగా తొంగి చూస్తోంది. వజ్రప్పొడి వేసిన చిటికెనవేలి ఉంగరంలో, సీలింగుఫేనుకింద, వెలుగునీడలు దోబూచులాడుతున్నాయి. చెవులనున్న వొంటిరాళ్ల దుద్దులు, ఆయన తలకదిపినప్పుడల్లా నక్షత్రాలల్లే మిలమిల మెరుస్తున్నాయి.

మందపాటి కళ్లద్దాల పైఅంచులమీదనించి షాపులోకివస్తున్న వాళ్లని కనిపెడుతోనే ఉన్నాడాయన. పక్కని గుమాస్తాలమీద ఓరకంట అజమాయిషీ చేస్తోనే ఉన్నాడాయన.

తూర్పుదిశగా, గోడలో అమర్చిన పింగాణీ కూర్పు మందిరంలో, లక్ష్మీదేవి పాలరాతి విగ్రహం, అగరువత్తుల ధూపంలో, ధవళకాంతులతో నిగనిగలాడుతోంది.

విష్ణు విగ్రహం ఆ ధరిమేనా ఎక్కడైనా వున్నదా అని వెతుకుతున్నాడు కిష్టుడు. ఎక్కడా లేదు. ఆయన దేవేరి లక్ష్మీదేవికే అక్కడ పెద్దపీట అని స్ఫురణకొచ్చింది చట్టున.

ఆ దేవి రవ్వల వొడ్డాణమూ, మెడలో మణిమాలా పసిడివెలుగులు చెరిగిపోస్తున్నాయి. ఆమె నవ్వులపాలమీగడలు గదంతా పొరాడుతో జమాఖర్చు పుస్తకాలలోకి తొంగి చూస్తున్నాయి...క్యాష్‌బాక్సులో గలగలలుగా మారుతున్నాయి.

గుమాస్తాలు వచ్చినవాళ్లని వరుసగా కూచోబెట్టి, తానులు విప్పి, ముందు కుప్పగా వేస్తున్నారు—తమ చాకచక్యాన్ని లాభాలుగా మార్చి—యజమాని జేబులోకి కనపడని తూరలంట పగడ్బందీగా వొంపేస్తున్నారు.

ఎద్దులు పాటుపడుతున్నాయి; గుర్రాలు గుగ్గిళ్లు తింటున్నాయి.

బీరువాలలో సిల్కులు—టెరిలిన్లు — టెర్రీకాటన్లు—చీటీ గుడ్డలు—నేతసరుకులు-- మడతలకింద ఆ తరవాత ముక్కలుముక్కలుగా గుడిసెలలోకి కొన్నీ, మేడలోకి కొన్నీ, మిద్దెలలోకి కొన్నీ సరఫరా కావాలిసివున్నా — అందాకా—విడివిడిగా — అరలలో మిడుతూ మిడుతూ—ఒకదాని సరసన వొకటి—కాస్సేపు సామ్యవాదం పాటిస్తున్నాయి.

నరసింహంగారు కిష్టాయిని చూచారు.

కిష్టాయి నన్నమాటేవిటి—ఆ ఆవరణలో వున్న అందరిమీదా ఆయన కన్ను పహరా ఇస్తోనేవున్నది అనటం సబబు.

అయితే, ఎవరిని సూటిగా చూడాల్నో, చూచీచూడనట్టు ఎవరిని వొదలాల్నో, అసలు చూడనే లేదన్నట్టు ఎవరిపట్ల అభినయించాల్నో—అదంతా ఆయనకి హృత్కవిలె.

నరసింహంగారు కిష్టుణ్ణి చూచివుండకపోతే, ఆయన నరసింహంగారేకాదు!

ఆయనా కర్ణాకర్ణిగా విన్నాడు, కిష్టయ్య అప్పులవేటలో ఉన్నాడని.

అక్కడికెందుకొచ్చాడో, అతగాడు గుమ్మంలో అడుగుపెట్టగానే గ్రాహ్యమయి పోయిందాయనకి; తక్షణం అతనికి సమాధానం ఏమి ఇవ్వాల్నో నిర్ణయించుకోవడమూ జరిగిపోయింది.

ఇల్లాంటి చిల్లరమల్లర లావాదేవీలలో తలబద్దలు కొట్టుకునే అలవాటు లేదు నరసింహంగారికి: ఆ సందర్భాలలో మెరుపు మెరిసినట్టూ, పాము పడగవిప్పినట్టూ, కొరడా ఛెళ్ళుమన్నట్టూ ఆయన బుర్ర గభాల్న ఒక నిర్ణయాని కొచ్చేస్తుందంతే.

డెప్టీ కలక్టరుగారి కారాగింది బైట. వారి సతీమణిని ఆహ్వానించేందుకు పద్దుల పుస్తకాలు ఎక్కడివక్కడ వొదిలేసి, చిరునవ్వులు గిలకరిస్తూ అలగం దొక్కేస్తున్నాడు నరసింహంగారు. పరధ్యాన్నంగా ఉన్నట్టు కనిపించిన గుమాస్తా నారాయణ్ణి

ఒక్క కసురు కసిరారు. 'వారికేమి కావాల్నో కనుక్కోమ్మ'న్నట్టు ఆరణి పట్టుచీరల దగ్గర హడావుడిగా వున్న అంజయ్యకి కన్నుగీటారు.

ఆయన తనవంక పరాకుగానైనా చూస్తాడేమో తన ఘోష వెళ్ళబోద్దామని రెడీగా నిల్చున్నాడు కిష్టుడు; పక్కపక్కల్ని వైదొలగి నిలుచున్నట్టయినా—తనని అస్సలు పట్టించుకోకనే పోవచ్చుననిపించి...వచ్చిన దగ్గర్నించీ...ఆయన ఎదటే...డేరా మేకల్లే టంచన్‌గా నిలుచున్నాడు; కాస్త విరామంగా చిక్కగానే...దగ్గరకి జరిగి...గొంతు సవరించుకుని...చిన్నదగ్గుదగ్గి...ఆయన దృష్టిని ఆకర్షిద్దామని మల్లగుల్లాలు పడిపోతున్నాడు; కంచాలు కడిగే ముందు మెతుకెప్పుడు నేలమీద రాలుతుందా అని ఆసక్తిగా ఎదురుచూచే కాకిచూపు పడిపోయిందతగాడికి.

అసలు, కిష్టాయి వచ్చినట్టు ఆయనకి తెలియకపోతే కదా—తెలియకపోతే, తెలియజెప్పడం అతి సులభం; కాని తెలిసీ తెలియనట్టు అభినయించే పెద్దమనిషికి తెలియజెప్పడం ఎంత కష్టమో కిష్టయ్యకింకా తెలిసిరాలేదు.

అక్కడికీ—తలకి చుట్టుకున్న గళ్ళరుమాలు విప్పి భుజమ్మీద వేసుకున్నాడు కిష్టాయి. అలా—చాలీచాలని రుమాలు చుట్టుకోవడం—దాని అంచులు కుచ్చుతురాయల్లే పైకి వేళ్ళాడ్డం - రౌడీ లక్షణాలని నరసింహంగారి అభిప్రాయం.

ఆ మాటకొస్తే...నరసింహంగారికి ఖచ్చితమైన అభిప్రాయాలున్నాయి...కొన్ని పోకిళ్ళు ఆయనకి సుతరామూ నచ్చవు. అందులో ఇదొకటి.

ఇదివరలో ఆయనకి నచ్చుబాటుకాని కొక్కిరాయిచేష్టలేవో తెలుసుకుని, పనిగట్టుకొని అవే చెయ్యడంలో కిష్టాయికి కొంత సరదా ఉండేది. కాని, ప్రస్తుతం కార్యార్థిగా వచ్చాడు. కాస్సేపు ఖడ్గవాదాన్ని వొదులుకున్నాడు. ఏ ఎండ కా గొడుగు పట్టాలికదా.

ఆయన ధ్యాసంతా పెద్దబేరగాళ్ళమీదనే వుంది; తనా చిన్నబేరగాడయినా కాదాయెను.

షాపులోకివచ్చి ఏమీ కొనకుండా, వట్టిచేతులతో ఎవరేనా నిష్క్రమించడం జరిగిందో, గుమాస్తాలమీద చిటపట లాడుతున్నాడు నరసింహంగారు.

అక్కడికీ—గుమాస్తాలు మీటరయిదు రూపాయిలు చెప్పినప్పుడు, 'అబ్బా, అంత ధరే?' అని ఆశ్చర్యార్థకాలు పలికిన ఆసామీతో, 'మూడు రోజుల క్రితం ఇదే గుడ్డ ఆరున్నర కమ్మాంసమ్మండి' అని నచ్చజెప్పి, ధరలు పడిపోయి, నిష్కారణంగా రూపాయిన్నర నష్టాని కమ్ముతున్నట్టు మొహంపెట్టి, ఉచ్చులు బిగించేస్తూనే వున్నారు. మీటరు అయిదు రూపాయిల ధర చెప్పిన గుడ్డ నాలుగు రూపాయిలకి ఆసామీ అడిగితే, 'ఆ రకమూ వున్నది,' అని చేతిలో వున్న పేటరన్ వొదిలేశి, మరో తాను విప్పిచూపి, ఆ పద్మవ్యూహంలోనించి ఏ వొక్కడూ తప్పించుకుపోకుండా, అన్నివేపులా దిగ్బంధం చేస్తూనే వున్నారు శాయశక్తులా.

ఆఖరికి ఎలాగైతేనేం నరసింహంగారి కటాక్షవీక్షణం కిష్టయ్యమీద పడింది.

గుమాస్తా వ్రాసి చేతికిచ్చిన బిల్లేదో సరిచూస్తో, 'ఏరా కిష్టాయి, ఇలా వచ్చావు — ఏమిటి కథ?' అని ఇష్టంగా నవ్వారు నరసింహంగారు. 'హమ్మయ్య-నక్కనిదొక్కి వచ్చా' ననుకొని — ఆయన పక్కని గొంతుక్కూచుని—చంకనున్న ఖాతాపుస్తకం తెరిచి వచ్చినపని నివేదించుకున్నాడు కిష్టుడు.

'అయితే, ఖాతాపద్దు మూడువందల చిల్లరా ఇమ్మంటావు?' అని మునివేళ్ళతో గెడ్డం పుణుక్కున్నారు నరసింహంగారు.

ఆయన ముఖం ప్రసన్నంగా వున్నందుకు, తను దుర్ముహూర్తంలో రానందుకూ తనని తనే ఏక అభినందించుకున్నాడు కిష్టయ్య.

కాని కిష్టాయి పొరబడ్డాడు.

మిలటరీలో కత్తికి కత్తి దూసి, ఎదురుపీకిన నిలిచి, పరపర పీకలు కోసెయ్యడ మెరుగును గాని కిష్టయ్యకి...పక్కవాటుగా కొంపలు ముంచే కార్యక్రమాలు సగమెరుక ... ఇక పోతే, నరసింహంగారిలాంటి మోతుబరులు...తొంటచెయ్యిచూపేముందు...ఎంత మర్యాదా, ఎంత మన్ననా ప్రదర్శించగలరో...అతని ఊహాకందని ఉదాత్తవిషయం.

నరసింహంగారికి రావలసిన బాకీలు రాబట్టు కుందుకు ఆయన స్వయంగా కలగజేసుకోవాలసిన అగత్యంలేదు. ఏ గుమాస్తాలనో తరిమి, ఒకటికి రెండుసార్లు నిగ్గదీసి, రొక్కించి, అవసరమైతే నిలేసి మరీ ఒకవంక వసూలుచేసుకొంటారనే...ఇంకొక చెంపనించీ...పలకరింపులో గౌరవమూ, మర్యాదా నూటికి నూరుపాళ్లు పాటిస్తూ పొయ్యేందుకు... బోలెడంత సావకాశం మిగుల్చుకోగల వ్యవహర్త నరసింహంగారు.

కాని...ఆయన ఇవ్వాలిసిన చిల్లర బాకీ లుంటాయి...కాఫీ హోటల్ అయ్యరికనీ...పాలవాడి కనీ...దర్జీకనీ...కిరాణా వాడకానికనీ...ఇవి...ఆయన ఇచ్చినప్పుడు తీసుకోవలసిందే...అంతేగాని ఎదటబడి అడిగే దమ్ము లెవరికీ లేవు.

నేటికి...కిష్టాయి...ఒక నమ్మరంతి...ఖాతా పుస్తకం పట్టుకొచ్చి, 'చిల్లర వాడకంకింద మీ రింత బాకీ వున్నారు—ఇస్తారా?' అని పోనీ...ఏదో లోపాయి కారీగా కాదు...పబ్లిగ్గా తనషాపుకొచ్చి—అడుగుతాడా?!

తల కొట్టేసినట్టయింది నరసింహంగారికి.

అన్నంపెడితే అరిగిపోతుంది. పంచెయిస్తే పిగిలిపోతుంది. వాడబెడితే కలకాలమూ ఉంటుంది అనుకున్నాడు నరసింహంగారు.

'సరే...మార్కండేయులూ...నోటు పట్రా... వసూలు వేదాం' అన్నాడు చటుక్కున.

'ఏ నోట్రా?' నోరువెళ్లబెట్టాడు కిష్టయ్య.

'మొన్న ఎనిమిది వందలు పట్టుకుపోయావు గద్రా—ఆ ప్రామిసరీనోటు...తరవాత తెల్లబోదువు గానిలే.'

కిష్టాయి కర్థమయింది.

ముందరికాళ్లకి బందంవేస్తున్నాడీయన. నోటు మీద వసూలు వేస్తానంటాడు ఖాతా బాకీ మింజు వలె. ఆ మూడు వందలూ కళ్ల జూడాలని వచ్చాడు తనూ...అది రొఖం కింద చేతిలో పడితేనేగాని కొట్టుతెరిచేందుకు లేదు. కొట్టుతెరవాలి...కాస్త అమ్మకాలు సాగాలి...పొయిలో పిల్లిలేవాలి...లేకపోతే కుండలు డింకీలు కొడుతున్నాయింటో...క్లుప్తంగా పరిస్థితి ఏకరువు పెట్టాడు కిష్టయ్య.

బిగబట్టిన బంగారపు కట్టుడుపళ్లసందుల్లో నించి తెచ్చిపెట్టుకున్న నవ్వుని అంచలమీద బైటికి నెట్టి—

'ఒరే—కిష్టా—మీరేమో నాకు ఎనిమిది వంద లివ్వాలి...అవునా? నేనేమో మీకు మూడువందల చిల్లర ఇవ్వాలి. కరెక్ట్...దరహమ్మీద ఇవ్వదేలేచ నేను మీకా, మీరు నాకా? మిలటరీ లెక్కలు కడుతున్నా వేమిట్రా?' అని చివాల్న లేచి, జరుగురుపని వున్నట్టు, గబగబ లోపలికి చక్కాబోయారు నరసింహంగారు.

మిలిటరీప్రసక్తి రాగానే కిష్టాయికి బుస్సుమని పొంగొచ్చింది కాని తమాయించుకుని, 'పోనీ...ఇంకో మూడువందలు బదుల్కిందనే ఇవ్వు బాబాయ్' అని అడుగుదామని నాలికదాకా వచ్చింది. సందు చిక్క కనేపాయె.

వెంట రావద్దంటే ఎత్తుకొమ్మని ఏడుస్తున్నట్టుంది తన అవస్థ.

గంటయింది. ఆయన ఊడిపడడు.

పెద్దగుమాస్తా మార్కండేయులున్నా డొక్కడే.

ముసిముసిగా నవ్వుకుంటున్నా డాయన.

రాతికుండలో ఇనపతెడ్డులాంటివాడు మార్కండేయులు. చూచిరమ్మంటే కాల్చివచ్చేరకం.

ఆయనతో చెప్పుకున్నాడు కిష్టాయి — ఖాతా బాకీకీ, తన ప్రోనోటుకీ లంకె వెయ్యవద్దని.

ఆయన లోపలికి వెళ్లి సంప్రదించి వచ్చాడు.

'ఒరే కిష్టా...ప్రోనోటు మీద వసూలు వేస్తాట్ట...నీకు తెలియందేముందీ? క్యాష్ కళ్ల జూదామనుకుంటున్నావుగావును...నల్లమేకని బలేయి... కుదరదు...అయినా, ఒరే నువ్వు ఇవ్వాలిసిన ప్రోనోటు ఆక్టేపెట్టి, నీకు రావాలిసిన చిల్లరబాకీ ముందుకు నెడితే ఆయనేమైనా మేధకు డనుకుంటున్నావా? మింగుడుపడే ఘటమేనా ఓ పట్నాన?'...అని కాస్త మందలింపూ, కాస్త హితోక్తీ మిళాయించి, అన్నీ

రంగరించిన శూన్యహస్తం అందించి చక్కాబోయాడు మార్కండేయులు.

కిష్టాయికి పచ్చివెలక్కాయి గొంతు కడ్డం పడింది.

ఏమో గోల...ఈ తిరకాసులన్నీ అతను గణితం వేసుకోలేదు ముందు...కొట్లోనా సరుకులు నిండుకున్నాయి...ఏవో నాలుగు దినుసులూ కొని పడేస్తే, కొట్టు మూసిపెట్టకుండా వెళ్లమార్చుకోవచ్చును అని ఖాతాపద్దు చంకనెట్టుకుని వచ్చాడు...అంతే కాని...చెట్టంత మనిషి...నరసింహంగారంతటి వస్తాడుని...టోకరా వేదామని రాలేదు.

ఇదెట్లాగూ కొరుకుడుపడే వ్యవహారంకాదు అనుకున్నాడు కిష్టయ్య.

ఆమట్న రుమాలు తలకి చుట్టుకుని, ఖాతా పుస్తకం చంకనెట్టుకుని తిరుగుమొహం పట్టాడు.

కాళ్లకి చెప్పులు లేవు; వీథిలో అడుగుపెట్టగానే అరికాళ్లు చుర్రుమన్నాయి. మధ్యాన్నపు ఎండ మిటమిట లాడుతోంది; నెత్తి చుర్రుమంది... నరసింహంగారిమీద సరేసరి అరికాలిమంట నెత్తికెక్కింది.

గాడిపొయ్యిలో కట్టెపుల్లలు పేలినట్టయి, కడుపులో నకనక లాడుతోంది.

మిలటరీలో వుండగా...నందు దొరికినప్పుడల్లా 'శకపారా' బిస్కట్లు టిన్నులవీాద టిన్నులు కరకరా నమిలేసిన ఘటమేమో...దరిమిలా సరేసరి...సర్వరుగా కాఫీహోటలులో చేరినతరవాత... జీతం తక్కువయినా, నోటికిమాత్రం అనుకోని రాజభోగాలన్నీ అమరిన కారణంగా...ఆకలితో అలమటించే రోజులు మరీ వెనకబడిపోయి ... కొత్తగా కుంభకర్ణ నిద్రలో కుదుపొచ్చినట్టయి, పొట్టలో ఆత్మారాముడు పొలికేక పెట్టాడు.

కొంపకి చేరుకునేసరికి మధ్యాహ్నం రెండున్నరయింది.

ఇంటిదగ్గర జానకమ్మ తలుపువారగా నిల్చుని ఎదురుచూస్తోంది.

'ప్రొద్దుపొడవలేదు — అదే పోకగా పోతివి— గొంతులో కాఫీనీళ్లయినా పోసుకోలేదు ... ఎక్కడికి వెళ్ళావు కిష్టయ్యా?' అని లోపలికి నడిచింది.

కిష్టయ్య తల వాలేసి వెనకాలే నడిచాడు.

'నరసింహంగారిదగ్గరికి వెళ్లాను వదినా' అని ఉపక్రమించాడు కిష్టుడు.

'తరవాత చెబుదువుగానిలే పద—అన్నం చల్లారిపోతోంది' అని వంటింటోకి దారితీసింది జానకమ్మ.

తక్షణం పీటవేసి, మంచినీళ్లు పెట్టి, విస్తట్లో వడ్డించి, 'అన్నన్నా...పొయ్యిలో నేతిగిన్నె ఇగిరిపోయెనే' అని ఖంగారుపడింది. 'వద్దులే వదినా' అని వారించాడు కిష్టుడు.

జరిగిందంతా ఏకరువుపెట్టాడు.

'అయితే ఈ నరసింహంగారు మనల్ని పట్టి పల్లార్చుదామని చూస్తున్నాడే—నేను విన్న భోగట్టాకీ నువ్వు పట్టుకొచ్చిన సమాచారానికీ సరిపోయింది—' అంటూ మజ్జిగలోకి రుచి వడ్డించింది జావకమ్మ.

'నువ్వు విన్నదేమిటి?' అని మజ్జిగన్నం కలుపుకుంటున్నవాడల్లా మధ్యలో ఆగిపోయాడు కిష్టయ్య.

తబిశీలుగా చెప్పింది జానికమ్మ.

'ప్రొద్దున్న నువ్వటు వెళ్లగానే పరంధామయ్య పలకరింపుకని వచ్చాడు.'

'పరంధామయ్య ఎవరూ?' కిష్టాయి జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నాడు.

'ఎరగవూ...ఏనాడో కొట్టూ స్థలమూ తణఖా పెట్టి వీా అన్నాయి రెండువేలు పట్టుకొచ్చారు చూడూ...'

'ఓహో...ఆయనా?...సరిసరి ఏమంటాడు? తీర్చమంటాడా...ఇప్పుడు?...'

'అదేవీా లేదనుకో...కాని ఆ నోటు నరసింహంగారిపేర బదలాయించాట్ట ఈ మధ్య... విన్నావా...?'

'నరసింహంగారి పేరనా?' కిష్టుడికి నిలువు గుడ్లు పడిపోయాయి కాస్సేపు.

మెతుకులు మునిపంట కొరుకుతూ ఆలోచనలో పడ్డాడు.

జానకమ్మ చెప్పుకుపోతున్నది.

'పరంధామయ్యకి జరుగురుగా ఒక వెయ్యి రూపాయిలు కావాలిసొచ్చి నరసింహంగారి నడిగాట్ట. 'వెయ్యేమిటి ఖర్మ—మూడువేలిస్తాను...ఆ తణఖా నోటు నా పేర బదలాయించు' అన్నాట్ట నరసింహం. ఆమట్న పరంధామయ్య ఎగిరి గంతేశాడు. వెయ్యడూ? పారుపద్దనుకున్నదీ, కోర్టుకెక్కి రొంప లోకి దిగితేనేగాని పైసలు కాదనుకున్నదీ...కటిక ముడి విడిపోయినట్టు...కరుకులు చేతిలో పడుతుంటే...సిరిరా మోకాలొడ్డే దెవరూ? 'సరే'నని అసలీ ఫాయిదాలతోసహా లెక్కగట్టి యావత్తూ చుప్తాగా చేతిలో వేయించుకొని నోటు బదలాయించేశాట్ట—ఇదీ కథ."

ఇంతకీ ఎందుకంత పనిగట్టుకుని నరసింహం గారు తనఖానోటు తనపేర బదలాయించుకున్నట్టు? నరసింహంగారు తీస్తున్న గొయ్యి ఎక్కడో అంతు బట్టలేదు గాని, పలుగుచప్పుడు మాత్రం పదే పదే మోగింది ఇద్దరి గుండెల్లోనూ.
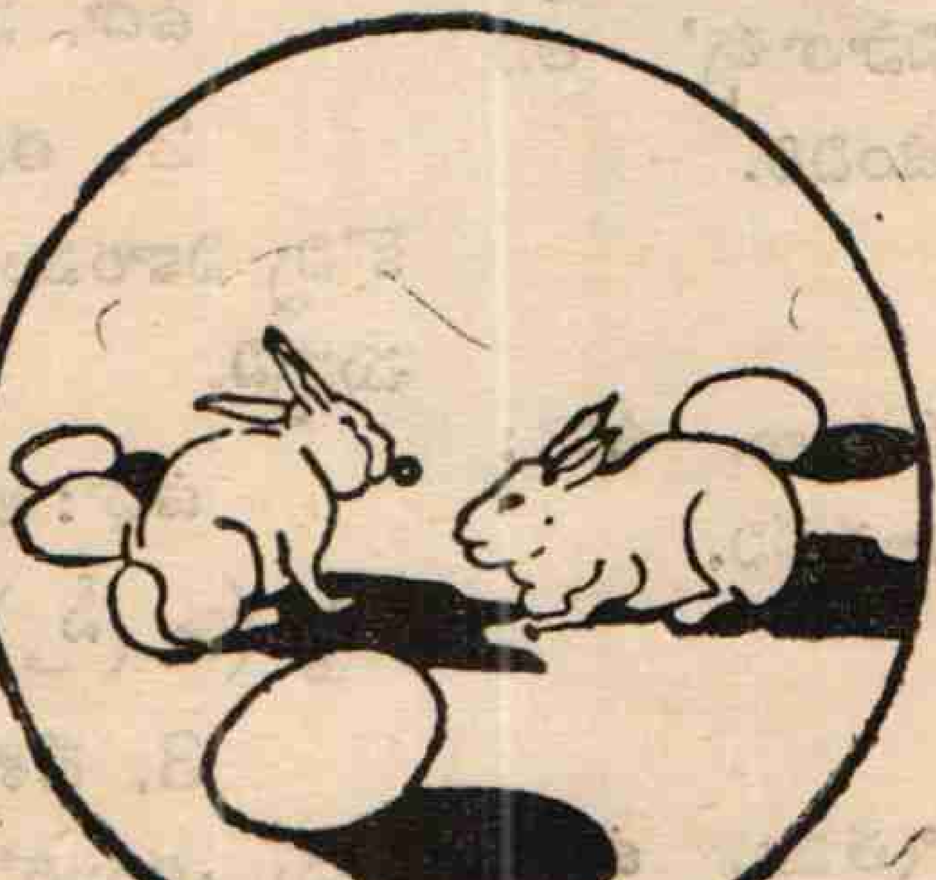
(సశేషం)